Z. Tóth Csaba (Pécs):

Bolyai János jegyzetei családja történetéről és saját társadalmi felfogásáról

Bolyai János jegyzetei családja történetéről és saját társadalmi felfogásáról

(In: *B. J. marosvásárhelyi kéziratai* I., 2003, szerk. Benkő Samu et al.)

35

TÖKÉLYES KÖZÁLLOMÁNY (CONSTITUTIO) FOGALMA

„Nekem minden ember ember, s mindenkihez s iránt, ha csak gonosz szándékból meg nem sért, jó indulatú s akaró vagyok, s szeretettel viseltetem, minden nemzeti különbség tekintete nélkül, természet szerint inkább szeretvén egy jobb érzésű (becsületesb) németet vagy mást, mint egy alacson gonosz magyart; s ki szereti akár atyját, akár fiát, akár testvérét, házas-társát, s annyival inkább távulabbi nemzetebelit is, ha azt hozzá rossz indulatúnak (vérűnek) tapasztalja?! Köz-mondat, hogy „vér vízzé nem válik"; az úgy is van; de bizony más felől az olyantól, kihez az ember jó, s nem várna rosszat, a megbántás annál mérgesebbnek éreztetik. Így valék én volt földi atyámmal…

36

[apjáról, B. Farkasról írja, aki:] „a jó lelkű, érzésű, becsületteljes s amellett szép elméjű, kedves emlékezetű ártatlan anyámat s családját (tán az apján s egy-két testvérén kívül) nem állhatta, meggyűlölte, s irántam is volt már gyermekkoromban némi rossz vér benne…"

38

„Különösön a magyar nemes ember a legnagyobb részint eddig alacsonobb volt azon kutyánál, melynek bőrére írott királyi adományjával ki tudja melyik elejének fönnhéjaz, pöffedez s undorító- s sértőleg kérkedik; nagy része…

39

inkább akasztófát s ötven botot érdemelne, mint ó divatú s szellemű áldozatot. De ilyentől nincs is mit tartani, mert az orvos, pap, professzor, ügyvéd, katona, röviden mindenki csak ön-érdekéért s élhetéséért vagy dicséért húzza a jármot, kivévén egy ezektől tiszta célbóli írót s cselekvőt, milynek magamat vallom.

Írom tehát tanomat s jelen tant (utasítványt, normativum, directivum) csupa tiszta köz-jórai célból s jobb jövőt eszközlés erős reményében; mégpedig következő okokból éppen magyarul: *Elsőben* a magyar nyelv szabályai (átvitt értelemben, cifrább szóval: „szelleme") mind a többi ismeretesb művelt nyelvekéi között nem csak legderekabb, ügyesb, hanem éppen csak egyedül természetes és helyes; *másodszor* mivel a református vallás (báris még messze van a tiszta s helyességtől) csakugyan a keresztény vallások között még legtűrhetőbb, a magyarok között pedig sok református van – az unitariusok vagy arianusok (báris abban nekik van igazuk, hogy a Krisztus istenségét tagadják) némi rossz elvekkel lévén bemocskolva (mily a jövő élet nem hivése s hogy titkon bármit sem rossz cselekedni, szóval a nemesb erkölcsi érzés s mások iránti jó indulatróli nem tudásuk), mi szerint ők, tapasztalás szerint, többnyire alacson emberek is. *Harmadszor* a magyarban fekszik, aluszik tehetség, még ki nem fejlett (ha kifejlődése előtt az uralkodó franc el nem pusztítja végképpen), csak legyen, ki vezesse, irányt adjon, útba indítsa (mi eddig hiányzott; s éppen az, hogy fölébredtek különösön két évtized óta, kapva minden felé, s sokba el mertek távozni az ősi rossz szokásoktól), báris még semminek az igaz útjába nem kaptak: nyújt reményt arra, hogy a magyarnál körülbe[lül] a legnagyobb fogékonyságot reménylhetni a jóra. És főleg ezekben áll és gyökerezik az én, a magyar nemzethez különösöbb és nagyobb vonzalmom, mint másokhoz: mert magam {miután gyermek s nevendék koromban atyám nehány gőgös, dölyfös mágnástól gyűjtött, nekik, az ezer annyit könnyelműleg kártyán, fény-űzésre elpazérlóktól, alig érezhető, azonban isten tudja, mi nagyba vett summa által a

bécsi császári királyi Ingénieur-Akadémiábani (az eddigiek között még legokosabb, józanobb köznevelő intézetbeni) kiképződésemet kieszközlötte} valóban kevés jó indulatot tapasztaltam nemzetembeliektől, sőt inkább mint félreismertetést s irigységet, bosszút; e részben tehát nem volna s nincs mi vonjon.

De mennyek e hosszú kitérés után a tervre, mely az elsőbb és legfőbb tervnek kiegészítésére és annak sikeresebb létesítésére előpostaul szolgál. Ugyanis valamíg a föld népet embertelenül, ingyen sanyargató nemesek vagy urak lesznek: ama fő cél mind nehezebben s több szükséges vigyázattal érődik el, mivel ezeknek érdekökben van (fekszik): a régi megszokott, de nem érdemlett jótól meg nem válni (abból ki nem heppenni, fittyenni), vagy

40

abban megmaradni. A „divide et vinces (levius)”[10] hadi fortély szerint tehát nincs más mód, mint egy más úton a szegény embert előbb lelketlen közelebbi hóhéraitól megmenteni.

Hogy a nemes ember, kivált a magyar, önkényt elszánja magát rá, s valamit képzelt jogaiból lehagyjon, annyival inkább, hogy mindent elengedjen, s tehát hogy szép-szerint lehessen célt érni: azt, mint bizonyítják az országgyűlések, reményleni nem lehet: szükség tehát s van egy más hatalmas mód, mi célt ér(het). Egyéb aránt attól nem kell félni, mintha azáltal a művelődés megcsökkenne: mert az eddig sem a gazdag, teli ládáknál szokott lak(oz)ni. Minden egyéb aránt a régi lábon marad: de egy kis élénk taszítás által jó lesz, sőt szükséges, az isten kegyelméből eddig álom-kórságban (lethargia) sínylődött nemes atyánkfiait még jobban s kissé más (komolyabb) formán – mégpedig ugyancsak isten kegyelméből – megmozdítni, hogy lássák, hogy kell e világon érdemmel s becsület- s igazi tisztes illendőséggel élni, s tanulják meg, mit cselekedtek, hogy bántak eddig ember-társaikkal; s ébredjenek igazi ön-munkásságra, ne csak a kereskedés vagy illőbben szólva (az eddigire nézve) a csalás előhaladásán kapkodjanak hiúságuk s fényűzhetésök tekintetéből.

Mire nézve tehát, mivel önkényt le nem mondani nemesi kiváltságaikról, azonban (ha cseh, morva s lengyel s némely más, vagy szláv, vagy görög hitű országoknál a veszély még nem is éppen oly nagy, a muszkához csatlódásra nézve, midőn sok idő s fáradság kell arra) különösön az erdélyi magyar nemesre nézve a fenyegető rossz az erősen elnyomott oláhság részéről, sőt általjában a parasztság már mintegy felhúzott kakassal áll, mélyen sóhajtva s óhajtva várva azon időpontot, mikor előteremjen az, ki nekik tudja adni a jelszót az urak elleni fölkelésre (támadásra, lázadás-, zúdulás-, zendülésre): legtanácsosb, ön-jovukra (mint mikor a jó s gyermekeit gyöngéden szerető atya kissé egy vesszőcskével meglegyingeti őket), következő módon írott jovaslat-, tanácsot vagy kérlevelet nyújtani be (magának) az uralkodónak (melyet magam szándékozom beadni, mihelyt a tan kitűzött részét közrebocsátandom), mint kinek, már politicai állásomnál fogva, figyeltetése kétségen kívül nem maradna nyom nélkül; minek következé[sé]ül még cs[ászári] k[irályi] valóságos titkos tanácsosi méltóságra is számíthatnék; mi azonban éppen nem az, mi engem mozdít; mert ha célom köz-jóra valóságáról meg nem lennék győződve, a föld koronájáért se tenném e lépést.” [ezután következik német nyelvű beadványa a császárhoz, 1845. máj. 1.]

10 A „divide et impera” mondás egyik változata. Szó szerint: oszd meg őket, és könnyebben fogsz győzni.

64

A KÖZJÓ ELÉRÉSÉNEK IGAZ ÚTJÁRÓL; RENDSZABÁLYOK ÖNÉLETÍRÁSSAL

„…anyám anyja atyja, *Bachman András* tán (egy becsületes kolozsvári, mi várost is, sok más, ma magyar helységekkel, a szászok kezdettek építni polgár), gombkötő volt, az anyám atyja pedig (nem tudom már, mi nem is érdekelt, Kolozs vagy Doboka vármegyei, általjában melyik) *szentgyörgyi Benkő József* volt, egy nagy tekintetű s mintegy orvosi ranggal bíró és elég tehetős sebész (chyrurgus). Nőjével együtt (erősen) békés, jámbor, szelíd, csendes, ártatlan, kegyes, istenfélő, jóféle, egymást is végig (késő vénségig) megértő egypár ember volt. Jeles 9 gyermekei közül csak az egy előttem mindig kedves emlékezetű s mindenektől, falun, városon, kik ismerték, az őt s engem egyedül máig is gyűlölt atyámon

kívül, máig is, egy minden erkölcsi mocsok nélküli, kedves társaságú s gyökeresen igazi (áldott) jóféle, tiszta lelkületű, szellemű, gyönyörű elméjű, s általjában szép műveltségű némbernek, csak jó indulattal emlegetett anyám maradott életben, az anyjával együtt.

94

„Atyám [bolyai Bolyai Farkas, 1775-1856], mint máshelyt az elegyes tanaimban bővebben említettem, egyik legrégibb, -eredetibb, -nevezetesebb, -szélesb (több vármegyékben fekvő) birtokú, uradalmú (domeniumú), -gazdagabb, -hatalmasabb s mindenként -jelesebb magyar családból való, s hihetőleg éppen Buetól (Szent István királlyal második unokától [!]), ki atyjával, ifjabb Gyulával együtt, nem vevén számba szent Istvánnak ehhez intézett többrendbeli intéseit: pogány hitéről

95

nem akart a neki, úgy, mint a papok azt előtolják: méltán a pogánynál nem tisztább s meggyőzőbbnek tetsző keresztény vallásra térni, sőt Magyar-honba is több rendben ellenségesen beütött: minek következtében a (nevezett) király 1002-ben hadi sergével Erdélybe(n) termett, az országot elfoglalta, ifjabb Gyulát pedig {mind a mellett is, hogy (édes) anyjával (első) unoka volt}: Bue és Bukne fiajival együtt fogva kötözve Magyarországra vitette, s átlátván hajthatlan nyakas természetét, holtig (való) börtönben (tömlöcben) tartá – mi előtt azonban már lehetett Buenak vagy -nek fija – jő le:

Tuhutum
Horka
/ \
idősb Gyula — Zombor
Károlda, Sárolta — ifjabb Gyula
Szent István — Bue, Bukne[23]

Családomról másutt az elegyes tanaim között többet írtam, hol okát is megemlítettem elszegényülésünknek, mely három egymás utáni szerencsétlen árvaság volt, mely alatt s alkalommal a hamis lelkű gyámatyák (tutorok) a család leveleit eltráfikálták, -idegenítették, s őseimet a sok jószágaikból kiforgatták.

Fényes eredetünket az erdélyi mágnások, nagy születésű urak jól tudják, báris még hihetőleg annál is fényesebb, mint képzelik. Gróf Bethlen Domokos közelebbről is mondotta egy Londonbóli hazaérkezte alkalmával adott fejedelmi fényes ebédkor (alkalmával), honi viszonyokról lévén szó (tán az alsóbb rendű nemeseket az aristokraták által elnyomni, nemesi jogukból kirekesztetni tárgyazó, célzó, s atyámat is arra disponálni, hajlandóvá tenni célba vett): „hiszem, a professor úr nostras (müfélénk, közülünk való)”.[*]

23 Anonymus és Kézai Simon Gesta Hungaroruma alapján szerkesztett leszármazási rend. [Anon. 27., *Bue, Bucne* = Bolya, Bonyha, Kézai 29., *Iula,* 43., *Iula, et duobus filiis* = Gyula és két fia] [* Ti. egy 15. századi Bolyai Gáspár felesége volt iktári Bethlen Brigitta, ld. Nagy Ivánnál, vö. Karácsonyi J.: *A magyar nemzetségek,* II., Gyula-Zsombor nem]

106

„Visszatérve: „Bue”-ból szintúgy válhatott (a) Bolya: mint a régi „puculnec”-ből, „muganec”-ből {(mint Béla király nevetlen írnokjánál láthatni, hol a „c” latinoson, tehát (jeleni példában) „k” gyanánt, vagy hatással használtatott} az eddigi „pokolnak”, „magának”.

Az anyám [Bolyai Farkasné, Benkő Zsuzsanna, 1781-1821] anyjának tán egyik ük- vagy ős vagy szülő- vagy nagyatyja pedig nagycsűri szász pap volt, és így bennem szász vér is van, s egész életemen által (nagyobbára) állhatatoson folytatott, elejétől fogva kitűzött célom felé intézett működésem

valóban eddig inkább a szásznak volt tulajdona, a magyar tűz ezelőtt (illő kivétellel) atyámként is gyakran hasonlítván a szalmatűzhöz. A magára nem eléggé vigyázva, máson kikapni hajlandó, szeretgető magyar ugyan a szász emberséget szokta szalmatűzhöz hasonlítni: de méltatlanul. A magyar, ahol szerét tehette: mind gúnyolta a szászt (noha az országgyűlésén is a „Luftne de Besch", „spracht en de Muresch Herr ne lest dea deinen. Deiner ein Frieden fueren"-re[28] nyert felelet: mi szerént a szász sokat tud tűrni: de nem fél: eléggé pirítható volt az igen jókedvnek, pajkos-, csintalanságnak) s természetes: hogy a szász is megilletődik, s emberileg érezve a méltatlanságot: kedvetlen kedélybe, Stimmungba, feszültségbe, dispositioba jő a magyar iránt. Legyen csak a magyar is illő kíméléssel s igazsággal hozza (mi, erősen reménylhetőleg, nem sokára meg is lesz, részint még tanom nélkül is, tanom s tervem által pedig teljesen bevégződve, annak következtében minden ember sem nem többnek, sem nem kevesebbnek nézetvén: mint ember, ha eddigi beszédjök néhány hanggal s szokásuk némileg különbözött is, midőn, hiszem, szorosabb értelemben magyar is, s

28 Loholj az erdőbe, fulladj a Marosba. „Bocsásd el, Uram szolgádat békességben." Lukács evangéliuma 2,29.

általjában hány ember, annyi nyelv, szokás, természet, lelkület vala, melyek azonban ezután mind közelítni, hasonlóulni fognak egymáshoz). Meg kell adni: hogy a szász, ha nem is a székelynél, de a magyarnál sokkal állandóbb jellemű, jobb ügyekezetű, szorgalmas, okos (előre-néző, s -látó, igazán circumspectus ac prudens), a magyarnál sokkal rövidebb, egyszerűbb, tisztább, józanabb, okosabb, igazságosabb, a természet törvényéhez közelítőbb törvényekkel bír, s okossága s jelleme becsületjére mondva: a törvényt megsérteni sokkal félénkebb (báris különben: mikor helye van: ő is tud emberül talpán állni), tehát igazságosabb {úgy hogy legtöbbnyire inkább bízhatni egy szásznak (adott) szovában s kéz-adásában, mint fő- és al-rendű magyar nemeseink legtörvényesebb idomú köt(elező)-levelei, s hypothekaul lekötött minden uradalmaikban}.

„Azonban (jó szűvvel) megengedem: hogy hason joggal: mint e szép nemzeti ágazat, genealogia állíttatik: azt is lehet(ne) hinni: hogy a „Bolyai" név „Bue"-tól, Szent István királlyal második unoka nevétől, s a Bolyai (ma már ugyan erősen elapadott) család Bue-től származott, az oláh neve Bolyanak ma is „Buje"; de annak perse az előbbi (egyéb aránt puszta, csupa) vélemény- vagy hozzavetésre nézve nincs súlyja. Föltűnik itt: hogy mind Bue, mind testvére, Bukne nevében az úgy nevezett „alhangú" „u" a fölhangú „e"-vel együtt fordul elő, noha ma már al- és fölhangú betűk mind (akar) egy egyszerű névben, mind (akar) ragozott szóban egyszerre ritkán kivétel nélkül fordulnak elő; noha csakugyan, némely nyelvész hite ellenére, s ilyet mutatásrai fölszólítására számos, e szabályra nézve kivételt csináló, egyszerű s ragozott nevet is lehet mutatni, például: „Gyergyó", „hernyó" (melyeket ugyan némelyek „Gyirgyó"- s „hirnyó"-nak is mondanak, de tán kevésbé szokottul s művelten), „deszka" („decka"), „gyertya" (az al-nép szájában néha „györtya", sőt „gyartya" is), „geleszta" („giliszta"), „dereka", s sok más szók. Béla király névtelen írója (jegyzője) is írja: a boldvai halottas beszédben: „halálnec", „puculnec", „muganec", s több affélét (mint láthatni a Tudományos Gyűjtemény 1819-beni XI-dik kötet 94-dik lapján), a „c"-t akkor latinoson használván, szembetűnő az is: hogy a „muganak" helyesebben volt „muga"-ból származtatva: mint később vala „maga"-ból „magának".[11]

11 Az idézett példák nem Anonymus Gestájában, hanem a Halotti beszéd és könyörgésben fordulnak elő, mely nyelvemlékünk úgynevezett vendégszövegként a Borsodi-medencében fekvő Boldva községben megőrzött kódexben maradt fenn.

Egyéb iránt mint lett később(en) a „pucul” s „muga”, „pokol” s „maga”, tehát az „u”-ból „o” s „a”, úgy könnyen válhatott a fönn említett „Bue”-ból is „Bolya”, az „e” helyett az „o”-hoz közelebb járó, rokonabb, ugyancsak alhangú „a”-t téve, s könnyebb s tökélyesebb kimondásért „ly”-et közbeszúrva a két hangzó közé. Egyéb iránt akár bizonyíttathatnék a Bue, tehát Tuhutum első erdélyi vajdátóli származása és így Szent István királlyali rokonsága a Bolyai családnak, akár nem: a már ma mindegy, sem az első hasznos, sem az uto(l)só káros nem lévén, s csak annyit érvén ki-ki a világ előtt: mennyit érte adnak (mennyiben jár, mint a forgó pénz). Hallottam: hogy egy Bolyai régen a király mellett főhivatalt viselt, és attól vette, általa is építtetve, „Bolya” helység (falu) nevét, s hogy általjában előkelő család volt, s egy a legelőkelőbbek közül: jele az is: hogy az akkori fejedelmi Bethlen családból is házasodott némelyik. S a Bethlen Farkas Erdély történeteiben említtetik *Eodem fat* egy Bolyai, mint „expertae virtutis nobilis eques” (tapasztalt vitézségű, jelességű nemes lovas). Vettem észre jeleit: hogy egy csomó falut bírt egykor (különböző vármegyékben, a Bolya, mint fő hely, központ körüli, néhány faluból álló Bolya völgyén kívül is) egy Bolyai, s hallottam a többek között: hogy volt két (inkább kádnak nevezhető) akkora ezüst poharuk: hogy egy szarvasmarha, fejét szarvastól beledugva: ihatott belőle. És hogy a szebeni kétszáz ezer ezüst (pengő) Rforintra becsült s éppen a várostól mintegy öt órányira fekvő bolyai határral egybe rúgó (oda érő, avval szomszédos, mellette levő) erdőt Bolyai Ilona egy szebeni kedveltjének prédálva, jutott későbbre tán a szász komes (comes) s a város kezére. És hogy a tán hét (vagy öt?) falu határán elnyúló „Csokána” nevű erdő háromszáz emberrel tán háromszáz forintért zálogba adatván: a ma is élő gróf T(h)oldi Adam (Ádám) néhai (édes) atyja az atyám atyjának, a zálog öszveg letétele mellett, már éppen ki is akarta adni: midőn egy gróf Bethlen Bonyháról [mai Bahnea, Mures megye, régi Kis-Küküllő vm.] véletlenül közbejőve: leveré (beszélé) róla, sőt a bolyai kastélybani templom falábani, kőbe kifaragott Bolyai címer bevakoltatása (?) vagy lefordítása (?) is azon időben történt. – Okuknak is kellett lennie a Bethleneknek a Bolyai leveleket érdekeseknek tanálniuk: midőn magam láttam az atyám néhai testvérénél egy Bethlen (tán Elek?) Bolyába írott levelét: melyben egy árván maradott Bolyai (tán György), gyámatyját (tutorát) erősen sürgölődve, forgolódva kéri: hogy „ha még némi Bolyai levelek tanáltatnának ő kegyelménél: azokat is a levélíró kezébe szolgáltatni el ne múlatná; midőn azokat is nem kevésbé fogná (a levélíró) őkegyelmének megjutalmazni: mint a többieket”. Hogy hajdon fényes családom úgy leszállott, elszegényedett, elpusztult {mint a magyar nemzet újabb hősi híre koszorúja a rokon hajdoni hunok, avarok s közelebbi (tulajdonképpeni) magyar elejök híréhez képest természet szerint elhervadott, nem levén ma többé azon alkalom, körülmény; noha a székely határ őrző katonaságot Napoleon is különösön szemügyre vette, s megdicsér-

te, s a régi Attilai szellem némi példájaul Nagy Fridrik ellen is adták a magyarok bizonyságát dicső uralkodójukhozi hívségöknek; egy csomó poroszoktól körülvétetve, vala egy Bolyai oly elátalkodott: hogy magát semmiként meg nem akará adni, míg végre a sokaságtól öszvevágattatott – általjában a családombeliek is, mint a magyarok általjában, legtöbbnyire nem ijedtek meg még az árnyéknál telibb valóságtól is, s született katonai szellemmel bírók}, annak oka röviden: három egymás utáni szerencsétlen árvaság volt, mily tudvalévőleg egy is elég káros szokott lenni, kivált az akkori villongós időkben, mi alkalmat használva, a hamis lelkű gyámatyák sok világi jóból kiforgatták családunkat. Ennek következeséül is látám a főméltóságú (a „fölséges” csak császárt és királyt, nem pedig egyéb császárit s királyit illetvén) királyi kormányszék egy rendelet(j)ét, melynek értelme az, hogy: „midőn a bolyai Bolyai György árvasága alatt sok Bolyai levelek elidegeníttettek: akarkinél az országban affélék tanáltatnak: kiadattassanak”. Gróf Bethlen Elek ezelőtt néhány évvel is (már tiszt koromban) említé az atyámnak: hogy (tán egész láda) Bolyai leveleket bír. Azon kívül a különböző káptalanokban is elég van. Egyéb aránt pedig mind ezt is, mind általjában a történeti adatokat: korántsem azért hozom elő: mintha lényegeseknek tartanám: csak mint (e helyeni célom szerént) semmiséget: mert tőlem ki-ki bírja békével, mit elejimtől nyertek eleji, ha jogom is volna némelyhez: én soha sem fogom követelni. Tőlem nincs miért tartani senkinek: én isten kegyelméből nem vagyok telhetlen, s megelégedve a tisztességeni megélhetéssel: idvességemet egyéb szellemi, a magam s mások igazi jovát előmozdító működésben keresem és lelem. – Az előbbiről még csak néhány szót. Nem is tudatik: hogy

valaha legelőbb nyertek volna őseim királyi adománylevelet. Ez is arra mutat: hogy elejétől fogva (ha nem lettek volna is éppen a szent István királlyal rokon Tuhutum véréből) nemesek voltak. Egyéb iránt Marienburg (író, nem egy a több így nevezett helységek közül)[12] Erdélytanjában (*Geo-, und Choro- und Topographie... Siebenbürgen*. Hermannstadt, 1813) történetesen Bolyával kezdvén meg a helységek leírását: a 12-dik laponi jegyzetben ezt írja (magyarra fordítva): „Itt (tudniillik Bolyában) egykor egy fejedelmi kastély volt egy várnaggyal (fölügyelő, gondviselő, castellan).” Az 1541-beli országgyűlési articulusokban, Januariusban, ez van: „Item, ut potentia per Bolyensem Castellanum ipsis Cibiniensibus facta, per captivitatem certorum hominum et aballenationem bonorum debito modo rectificetur.”[13]

12 Marienburg a Brassó melletti Földvár német neve.
13 „Hasonlóképpen a hatalmaskodást, amit a bolyai várnagy a szebenieknek bizonyos emberek elfogásával és javak elidegenítésével okozott, méltó módon eligazítsák.”

189

Az I. Károly[14] király által 1324-ben az erdélyi nemességnek adott kiváltságban előjő egy Gáspár (Casparus) de Bolya; de azután a szász nemzeti comes, Marc Pempflinger, bírt abban részeket (bírta annak egy részét). Később a Mihály oláh vajda kezére került, jutott, és az 1598-diki országgyűlésben, Martius 23-dikán, az haza iránti érdemeiért, adó(tól) mentté tétetett a bolyai kastély, az ahhoz (hozza) való helységekkel együtt. Láthatni az 1598-beli országgyűlési articulusokat a 4-dik szám alatt. 1302-ben is előjő már Bolyai Ákos. [„de genere Akus”? ld. Siebmachernél egy kihalt Bolyay család ebből a nemzetségből, de Karácsonyi J. okleveles adatai ezt nem támasztják alá, s a Bolyától való származásra sincs adat.—Z.T.Cs.]

Elég az végre: hogy már ma mind a nemes, dicső magyar nemzet, mind pedig családombeliek, csak avval vannak: mit ön-érdemök által képesek maguknak megszerezni, kivívni, mégpedig, mint hogy alkalmasint eltölt a régi féle hősi dicsőség mezejinek nyitva állása, s a körülmények egészen megváltoztak, nem is lévén többé ön-álló nemzet a magyar: már most nem durva erővel, hanem műveltséggel kell ügyekeznünk kitűnni, s ha lehet, nem csak elérnünk: hanem messze el is hagynunk más már régóta messze előrugaszkodott nemzeteket, azoknak dicső példát adván. (…)

[14] Károly Róbert.

[Gyűjtögette: Z.T.Cs.]

Függelék

Bolyai János töredékes családfája

Bolya (?)
(ifj. gyula vezér egyik fia,
Anon. 27, *Kézai* 29, 43, a másik fiú,
Bonyha egy szomszédos, Kis-küküllő
megyei településnek adta nevét)
|
Bolyai Ákos, 1302
székely lófő (primipiles)?
|
Casparus de Bolya, 1324
|
bolyai Bolyai Gáspár,
15. század első fele,
bolyai földbirtokos, várnagy
oo ***iktári Bethlen*** Brigitta (*N. Iván*)
|
mihályfalvi Bolyai Gáspár, 1590 (?)
(oo ***háportoni Forró*** Erzsébet,
Erdélyi Kir. Könyvek, 2005)
|
bolyai Bolyai Gáspár, 1541, 1598,
bolyai földbirtokos, várnagy
(a bolyai várkastély később a
Vizaknai, majd a Szilvássy család
birtokába került)
|
bolyai Bolyai Gáspár, 1732–1804
oo ***pávai Vajna*** Krisztina (pávai Vajna Miklós és
felső-kapolnai Kakutsi Klára leánya, Pálmay J.:
Háromszék vm. nemes családjai)
|
bolyai Bolyai Farkas, 1775-1856
oo ***Benkő*** Zsuzsanna, 1781-1821
(szentgyörgyi Benkő József,
kolozsvári cyrurgus, és ***Bachmann*** N.
leánya, utóbbi szász eredetű családból)
|
Bolyai János, 1802-1860
világhírű matematikus, hadmérnök,
haladó szellemű író, költő, domáldi kisbirtokos

Bólyay de Bólya

(címerpecsét forrása: *Mo. címeres könyve*, I., 1913)

Függelék 2

Bolyai János „némber-" és „nemzés-tana"

37

TÖKÉLYES KÖZÁLLOMÁNY (CONSTITUTIO) FOGALMA

Jellememben *két* fő, uralkodó alap-vonal volt egész életemben: az *igazságnak* (tanilag és erkölcsileg, vagy munkásan tettel, praktice) és a *némbereknek* határtalan szeretete.

38

[Apjáról, B. Farkasról írja:] „általjában a némberektől örökké irtóztatott, holott éppen nincs *jótékonyabb* s *biztosabb* szer s mód az erkölcstelenség ellen, mint ha okoson vezérelve, az ifjú egy méltó más nemű nemes érzőt (e részben kirekesztőleg vagy *csak* azt), midőn az megőrzi mind a (vastag) durva, csupa testi gyönyör hajhászásától, mind pedig, szeretett tárgya nemes gondolkodású lévén, s tehát a tant s csak azt s az azt *követőt* (praktizálót) nagyra becsülvén, a tanulástól nem csak el nem tart, hanem még sokkal hatalmasbul ösztönöz rá.

48

A tanítványok lehetnek némberek is.

52

…tán nem ártana a nemi inger (ösztön) apasztására, mérséklésére a két nemnéli öltözetbeli különbséget is eltörleni, noha még ugyan tagadhatlan, hogy szokott öltözetök a némbereknek, némely idétlen divatot véve – részint a könnyen hozzáférhetés miatt is –, az ingert, vágyat erősen neveli, s jó ízléssel szépnek (ästetisch) lehet mondani, de külsőleg *naggyába* véve, úgy is kevés különbség van a két nem között, s ezután foglalatosságaik is, erejökhöz képest inkább egyfélék lesznek: miért tehát az öltözetben oly nagy különbséget tenni?!

54

…a némbereket is be kell foglalni, azok is lehetvén tanítók s tanítványok

60

A KÖZJÓ ELÉRÉSÉNEK IGAZ ÚTJÁRÓL; RENDSZABÁLYOK ÖNÉLETÍRÁSSAL

…minden lyán-gyermek pedig vagy anyja, vagy nagyanyja, vagy más hasonlólag jó jellemű, érettebb, idősb, értelmes némber ügyelete mellett [legyen]…

61

…a némber pedig csak 20, vagy a *Lykurgus* férjfiaihoz mérve, csak 27 éves korában kezdhet közösülni, s azt csak 30 éves koraig folytathatja. Így, föltéve, hogy a némber az első közösüléssel megterhesedik, 9 holnap múlva szül, s fél évig szoptat (mindaz alatt isteni s emberi törvény szerént nem lévén szabad közösülnie, ugyan oly törvény szerént nem levén szabad egy nőnél vagy férjnél többet tartani, s a fön[n] ajánlott kiherélés s 15 nőjűség is erőltetett s tehát nem lévén isteni), a házas, vagyis inkább egymáshoz való párak 15 holnapban csak egyszer közösülhetnek, tehát egész életökben az első esetben csak 10:5/4, azaz 8, a másodikban (*Lykurgus* szerént) csak 3:5/4, tehát 3 gyermeket szülhetnek; mi utóbbi is elég…

…minthogy az emberéletet középszámban ma csak 33 1/3 évre vetik, egyelőre meg lehet 30 éves férjfinak is 20 éves lyánnal házasulni, közösülni, nőzni, s a fönn írott 15 hónapi időszakonként 3 gyermeket szülni, kivevén, ha a nőzés után egy hónap múlva úgy látszatnék, hogy nem következett viselősség rá; *mi esetben* akkor újra szabad az egészséges, ép, vér- és nedvteljes szülőknek közösülniök. De az egész a két nemet illető tárgy perse csak a házasok titkának maradjon, s tehát az arróli tan, törvény is gondosan elrejtessék: hogy a férjfinak 30, a némbernek 20 éves koráig teljességgel kezébe ne akadjon…

70

Akarmily csendesítő s foganatos (legyen) a (gyermekkorbani) megherélés, következése: nem lehet csakugyan tagadni, eltitkolni, hogy az mindig egy megnyomorékítás, félszegítés, csonkítása marad az ég remekművének, s testileg (külsőleg, anyagilag, physikailag) is csak egy nemleges (*negativ*) *kerülő* út, óvószer (megelőző mód), mennyiben a *tehetség elölése*, attóli *megfosztás* által tétetik a kísértetbe esés, vágy-fölébredés lehetlenné, legalább magát *kevésbé* jelentővé; mert egyéb iránt azon jelenet is: mi szerént néha ökrök is hágnak a tehenekre, sőt tán ökör társaikra is: arra mutat, hogy a nemi vágy csakugyan a heréltekben sincs egészen eloltva, s kivált az okos(kodó), fontolgató, öszvevető s a *szép*, kivált a némberi szép iránt magosb érzéssel, ízléssel bíró embernél nem hiszem egészen kiirtódjék, sajgása, homályosb érzete még a közösülési ösztönnek is megmaradhatván benne.

76

…a férj nőjével némileg egy egész teljes, tökélyes lényt képezvén, állítván: fölösleges, s idétlen, ízetlen volna a két nemet tekintet nélkül öszveelegyítni [ti. az oktatásban-nevelésben], s különválasztani a nőt férjétől.

89

A fönni szerént mondom, ha csak 30-tól 40 éves koráig nemzene is a férjfi (noha 60 évesen is nemz elég ma is), sőt mi nagy ritkaság: éppen a nagy Newtont anyja 60 évesnél idősöbb korában szülte, holott az asszonyok nálunk már 40 éves korukon föül többé ritkán fogadnak méhökbe (*concipiunt*) s még ritkábban szülhetik, ha nem éltök, legalább megromlás veszélye nélkül meg, vagy ki, e világra: a nőnek 20-tól 30-ig mégis 5 gyermeke lenne; holott más párnak lehet, hogy most egy sem lesz, mi

utóbbi azonban véleményem szerént inkább a mai elfajult, természet elleni mértéktelen közösülés (nőzés, nőszés, trivialisnak tartott, képzelt, keresztelt, de azonban eredetibb, tisztább, saját, tehát jobb szóval: *baszás*) s egyéb életmód s elgyengülés (*enervatio*) következése, mint egyébé.

91

…a közösülésre legcélszerűbb idő nálunk Majus- és Juniusban van, mikor az egész természet (nálunk) legnagyobb erejében, fejlődésében, virágjában, szépségében virít, s az oktalan állatok is tiszta természeti ösztönből leginkább akkor ingereltetnek a közösülésre (párosodásra), a születés célszerűleg Februarius- vagy Martiusban esik.

104-105

Az első s fő hiba az igen szerelmesség, s báris más felől mind a mellett tani s tervi működésem gyönyöre is annyira fölemelt: hogy csakugyan szerencsésen kiváltam a testiségben egészen elsülyedt, -merült s szinte minden nemesre ez életben alkalmatlan számos áldozatoktól, úgy hogy végképpen végcélomat csak ugyan még istennek hála! nem feledtem el, s néha hónapokig, sőt évekig is (!) mind tisztán (szűzen) éltem, időről időre mégis nem tudtam egészen meggyőzni a némberi báj ostromát, s néha minél tovább tartottam fönn magamat viaskodva: végre annál lejjebb estem, míg végre megint elérkezett a szentlélek {de nem a bibliai vagy *papi,* az idétlen szentháromsági (!) értelemben}, s a jobb irányú, jobb féle tűz gyúlván ismég [!] meg: az kapott megint egy darabig erőre. Szóval egész ifjúságom óta a bűvös *Venus* és *Juno* vagy a csillag-koronájú dicső *Urania* időről időre mind küzdöttek nálam, s rendre győztek, s hullottak alá. Említem azonban, hogy ha az a szerencsém lett volna, hogy vagy egy kedvelt és némi részt nemes érzésű szelídebb lelkületű nőt vettem volna, vagy egy hasonló gazdaasszony akadott volna hozzám {ahelyett: mely, minden állított irántami rendkívüli szeretete mellett, tettével szinte óránként emlékeztethet az „aspide quid pejus? tigris, tigride quid? daemon, daemone quid? mulier (de csak a rossz, *mert a jó szinte angyal*), muliere quid? nihil"-re[26] [A kígyónál mi rosszabb? a tigris; a tigrisnél? a démon; a démonnál? az asszony, az asszonynál? semmi.], s ki irtóztató mérgessége s szinte páratlan, példátlan, képzelhetlen, hihetlen gonoszsága mellett, a *sokrat(es)i* Ksantippék *Ksantippe*je}, az erre nézve is a csodáig ráncban lett volna képes tartani. Ugyanis nem ismerek, s nem is hiszem, érzésem szerént, legyen a természetben, a tani s tervi nemes, állhatatos hajlam s működés mellett hatalmasabb, sőt más (meg)őrző angyal a *Venus*sali hadbani elesés, magyarábban szólva kicsapongás, erköltstelenség ellen: mint éppen maga egy kedvelt, de nemes érzésű, magos erényű s a férjfitől is hasonlót kívánó, kegye-, mosolyával csak szűken, aszerénti érdemhez képest szerencséltető, minden aljas földi gondolatot {mint Wesselényi Poli(ksena) írja a belvederi *Apollo*ról: nemes arc- s aj(a)kvonallal[27]}[Paget Jánosné Wesselényi Polixena: *Olaszhoni és Schweizi utazás*. Kolozsvár 1842. Második kiadás: Budapest 1981. 40.] megvető némber. De az ily és hasonló ritka és nehezen tanálható ám!

112

…bármily óriási test nevezetes (tetemes) bádjadtságot, ellankadást, kedvetlenséget, erővesztést szokott minden állat érezni („*post coitum omne animal triste*"),[30] [Párzás után minden állat szomorú.] a magával nem bíró, tűz- s bátorságteljes, magosan fölágaskodó, délceg, büszke mén(ló), a meghágás után, azelőtt hatalmas mén (csődör) nagy reménységű tagja egy hitvány ráncos rongy-idomú bőrbe zsugorodik (húzódik, vonul öszve, búvik, rejtezik), s nem nyeríti többé egy darabig az ő gyönyörét, örömtőli elragadtatását, s vágyját jelentő nyihához-ját; a vad bika is lehagy vadságából a meghágás után, a (bak) hím fülemüle csak szent János napja táján történő párosodása idejéig énekli, csattogtatja elragadtatva az est homályában kedves kis melyéből s torkából annál inkább hatalmas vastag s erőteljes hangját, bámulandó gyönyörű szerelem-daljait csaknem lángelméjű változtatásokkal (*genialis*

variatiokkal) (a részben különös kivételt csináló tán minden más állatok között: melyek többnyire, nagyobbára mind ugyanazon egyféle hang ejtetik), s hódítja magához a nősténYt, melyet megnyervén: elnémul, hasonlólag járván a legtöbb férjfi s némber is a kicsapongásba vagy rossz házasságba esvén, gyakran válván a sas emelkedésű férjfiból egy levágott szárnyú verébhez hasonló, elaljasult, gyengült valóság; a némberből pedig, a legszentebb irányú erkölcsűből a legalacsonobb szemét-személy.

113

Már a némber *idom* megpillantása is a leggyöngédebb oly korban, melyre már a gyermek visszaemlékezik: egész életére megmérgezheti életereje s annak paradicsomi boldogsága forrását. Már az öltöny különbözősége is igen föltűnő a gyermek előtt; s a némberi öltözetet már ingerlőbben, tehát veszélyesebben ki nem lehetett volna gondolni. A némberek maguk okoskodták azt ki: jól tudták ők, miért. […]* [*-gal jelzett helyeken Bolyai tussal mondatokat húzott ki] s jó szűvvel, nagy készséggel élvén azon jogukkal: hogy a mesterkélt divat [...] s nem kíván élni a férjfiak ingerlésére, tüzelésére, nemi ösztöni vágyak fölébresztésére (mit ugyan erősen szeretnek), szóval maguk megszerettetése azon jogával, mi szerént akkor (szinte mint a mese szerént *Venus* a tengerben vagy *Diana*) csaknem mezítelen jelenhetnek meg, s mutathatják, kiönthetik kecseiket a férjfiak hiúzként vadászó szemei előtt – s veszen magára némely szemérmet, ájtatosságot *affektáló* nőcske, vagy sovány, de férjhez menni vágyó lyánka: hogy fonnyadt s ijesztő csecsetlenségét (elhervadó testét) eltitkolja, s azon jó forma helyet, melyet a hatalmas csípő- s farcsontoknak s dagadó kemény húsnak kellene betölteni: csalni, vakítni ügyekező (de a szemes s élénk férjfit meg nem csaló, annál célt nem érő) *surrogatum*-, pótlékkal kitöltse, tán hat szoknyát, s isten tudja hány fersinget (tán abranccsal, kétfelőli faracskájára rakott párnával is) – ha, mondom, az asszonyok csupa ingben ferednek, mint pedig feredik minden igazi ép, deli s a férjfi szemétől valami *hibája, hiányja* miatt nem félő, irtózó némber, asszony és lyán, e jogot még ma is megengedvén a természet – sőt nekem még ingben, gatyában (gagyában) sem esik jól a fördés, a testhez lapuló vizes fejérnémű kedvetlen érzést okozván –, a férjfiaktól nem is kíván ma is a szokás, asszonyok társaságában feredve is többnyire egyebet, mint egy kurta feredőgatya magára vevését: kivált ha ingök vékony gyolcs (kivált ha pergál vagy batiz): az átázván, mikor olykor (néha) föl-fölemelkednek, állnak. [...] Csak a teljes, tökélyes, általános *különválasztása*, elejétől fogva {a fél évi szoptatás, vagyis (csecstőli) elválasztás után}, a két nemnek tehát egyetlen mód a trágár beszédek s példáktóli tisztán megtartásra s megmentésére a gyermekeknek s így (egy) épebb, erőteljesb ember-nyom alapja megvetésére, sőt az emberiséget eredeti ártatlansága, paradicsomi állapotjárai visszavitelnek.

193

A TÖRTÉNET-TAN SZELLEME ÉS BECSE

Tettel, követeléssel lehet csak az igazi lelkes bámulást, helybe-hagyást, megkedvelését a nagy-, jó-, szépnek hitelesen bebizonyítni. – Oly lelketlen, istentelen gonoszságok, kegyetlenségek, irgalmatlanságok történtek: hogy a nem éppen tigris- vagy hyena-fenevad természetű emberi idom (bármily bátor, vitéz, hős férjfi vagy bosszú-álló némber – az igaz, nemes, nagy lelkű, hősi szellem magát, valamint nem *ok nélkül* veszély-keresésben: úgy nem is a megalázott, s kezébe kerített ellenség az erkölcsi érzés előtt undorító, utálatos, fölháborító, alacson kínzásában, hanem éppen nagylelkű megszánásban s megengedésben nyilatkoztatván, tüntetvén ki, s csak neveletlen, vagyis inkább *rosszul* nevelt némberhez illvén a bosszúállás) megdobbanva, -döbbenve, -hökkenve megborzad, elrémül, s azután elpirulva szégyenli: hogy hogy férhetett olyasmi emberhez, s hogy vihetett ember olyat véghez, mit jobb érzésű még csak föl sem tudott volna gondolni.

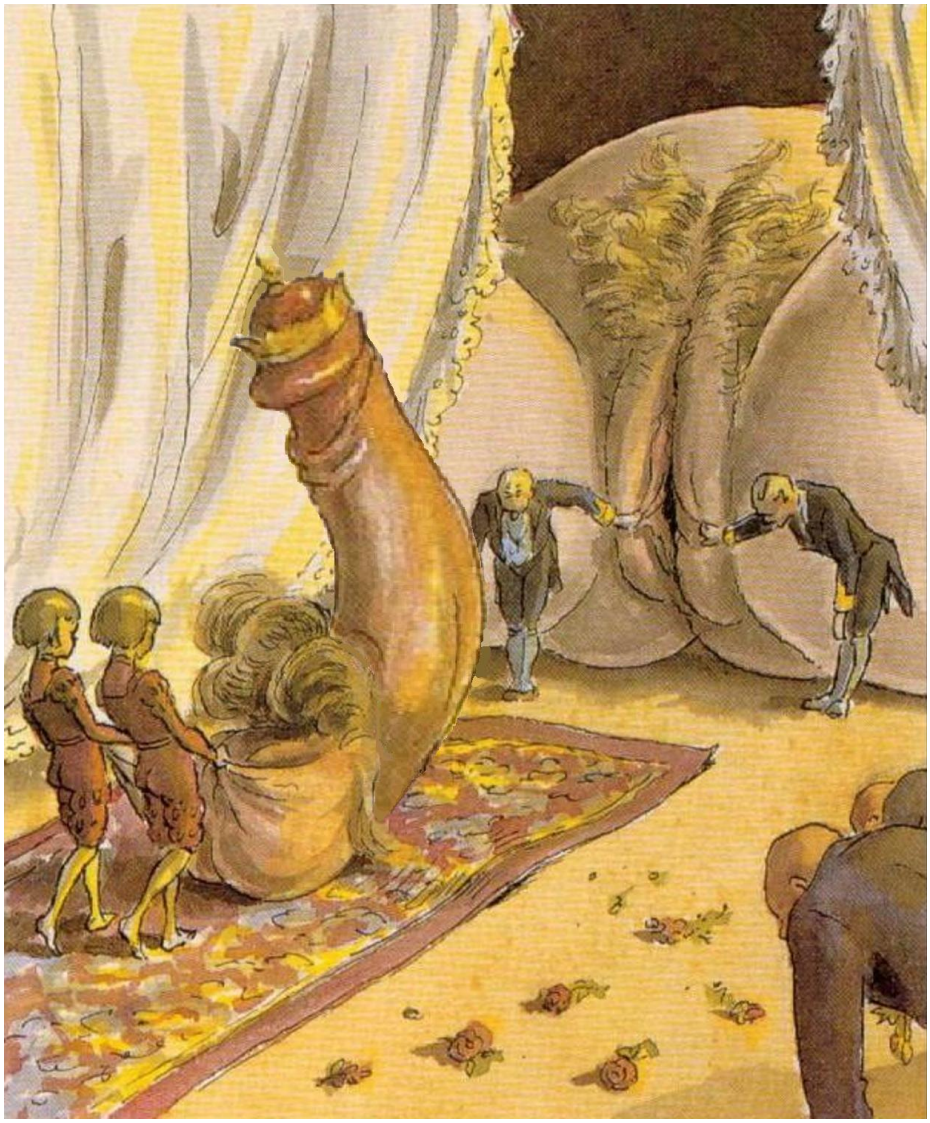

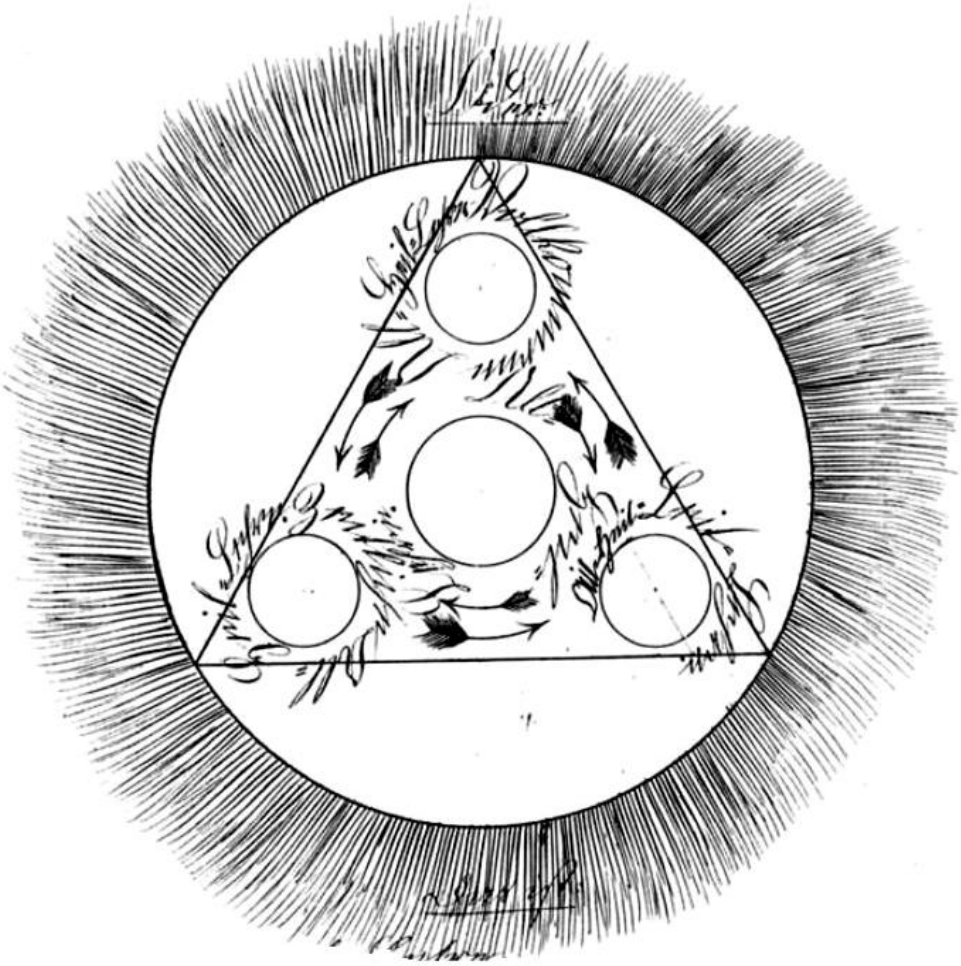

Bolyai János jegyzeteiből, Mandics György, M. Veress Zsuzsanna, Kriterion, Bukarest, 1979. (Bolyai János, * Kolozsvár, 1802. dec. 15, †Marosvásárhely, 1860. jan. 17.)

„Tekintsd, tiszteld, méltányold,
Báris elestek, a nagyra törőket.” (Seneca)

———————————

Részletek a Harmadik Part 1994/3. számából (válog., szerk. Z.T.Cs.)

A megvilágosodás

Valami túl,
valami innen a nyelven.
Látható harangszó az idegekben.

Hogy tudom,
Hogy nem tudom
a tárgyatlan tárgyat:
szólítni nem-párhuzamból
új paralellákat?

A vakoknak a Napot: hogyan mondjam,
a Barlangot, melyből kiléptem?
Hogyan lehet veletek megosztani,
mi innen van a néven,
ami csak bennem világol
sugársor fehéren?

Hogy lehet ily szög, ily tér
távolság függvénye?
kezet ad –
és el nem ér.

Apám, te elhinnéd-e?

Talán csak maga a teremtő
Isten érezte így magát,
mikor a Semmi káoszából
egy Rend vált ki:
a Világ.

Isten vagyok, nem „olyan, mint”,
hanem valódi isten!
Mert nem vagyok, ha ember nincs,
aki bennem higgyen!

De hogy’ higgyen, ha nem érzi,
mi itt él csak bennem,
ha csak látomásban izzik,
de nincs rá egy nyelv sem?

Mintha egy sólyom,
melynek levették fedősapkáját:
az őrjöngő fényben
felszárnyalva,
amíg van magasság:
a kékszegélyig,
ellenfényig,
csillagégig,
végig –

szárnykimerülésig.

Füttyög a múltam.
Hallom.
De a fény fehér fonál.

Szólít, ami túl van.

Hallom.
A lét itt fenn halál.

… végig,
szárny
ki
me
rü
lé
sig.

Ritmikusan vagy vergődve ugyanaz:
a gravitáció gyümölcse megérik.

Fájón
fájom, ahogy látom –
remegő kezem billeg, mint tört szárny,
a rajzállványon.

…Töviskoronás Krisztus!
Veronikakendő a rajzlap –
mint bűnjel süt oda
az elcseppent tus:
ellenvilági utam
alvadt vérnyoma…

Istenem,
beszélnem kéne,
mindegy, miről – csak beszélni;

jaj nekem –
nem lényegek: tárgyak közt
kell újra megtanulnom – élni.

Meg kell tanulnom lélegezni, enni
és fogadni a köszöntéseket.
Vissza kell menni inzsellérnek,
s hebegni, mint ki tévedett:

„Igenis, kapitány úr” – lehajtott fővel.
„Ígérem, nem fordul elő többet.”

És bámulni e megváltozott,
De nekik változatlan Földet.

(1823. november 3., Temesvárott)

A Bika jegyében

Micsoda emberfeletti kín
így éldegélni éveim:
szárnyas szellem, beteg testtel –
korlátok közt ismerszik a mester.

A folyókat hát agyag-falak
közé szorítom:
itt folyjatok tovább;

az erdőket búza-falak
közé szorítom:
itt nőjetek tovább;

az utcákat város-falak
közé szorítom:
itt épüljetek tovább;

az embereket törvény-falak
közé szorítom:
itt éljetek tovább;

az eszméket csont-falak
közé szorítom:
itt zúgjatok tovább…

Jaj, belepusztul az okos ebbe,
megél az ostobább.

(1824 nyarán, Temesvárott)

Domáldra visszanézve

Most Domáldon csend van.
Bolyai János – az igazság volt katonája,
nézz magadba.

A számadás órája eljött:
Míg minden ember célja ültetni egy fát,
TE kivágtál egy erdőt.(1)

Hitted:
két pont között az egyenes út a legrövidebb,
de e kerek földről érintőként lelógnak
az egyenesek!

Hitted:
a Mindenség egyetlen Isteni Rendjét
végül tetten éred.
De kinek is kellett négy-elemű
imaginárius mennyiséged?

Képzetes sugarú világod képleteit
hiába képezted le e sík tartományra,
egyedül voltál,

egyedül maradtál:
suhogott feletted
a gömbháromszögek fekete kaszája.

Hát megtörten, gyáván, betegen e sors-vetett
hurokban lettél önkéntes száműzött
e jog-szerént jussodban…
Minden tetted, minden nap-tüzű szándék
mögött jött a fényeddel arányban
keményedő árnyék.

De lehetett volna másképp?

Talán, ha ott, akkor hajlottál volna,
ma élhetnél Bécsben –
álcázva osztrák janicsárnak
segíthetnél e népen!

Ki tudja, hogy' lett volna jobb.

Hisz egyaránt elveti a nép
Bolyai Jánost,
ki nem munkáját osztja – csak kenyerét.(2)

s azt is, ami jót
kiügyeskedtek neki Bécsben a maszkosok.(3)

Nem elvont abszolút igazságra
(matematikára)
lenne itt szükség – jóra oktató szavakra!
Bolyai János – a jóság jövendő katonája,
nézz magadba!

Most Domáldon csend van. De érik a magja.

(1834-1846., Domáldon)

Jegyzetek:
1 Valós tény. Domáldon vágatta ki az erdőt.
2 Ez egyik nagy fájdalma: „a paraszt csak a kapálást, kaszálást, szóval kétkezi munkát nevezi dolognak; az írás néki nem dolog." – írja.
3 Itt a II. Józseffel, a „kalapos" királlyal kapcsolatos meditációira utalunk, akiről kimutatja, hogy erőszakosan akarta boldogítani az embereket, megkérdezésük nélkül, s így azok is szembehelyezkedtek vele, kiknek érdeke lett volna a reformok keresztülvitele.

Töredékek a technológia tanához

Egyre tökéletesebb kemencéid mellett
egyre gyakrabban vacog a lelkem,
Apám.

Láttam a gőzvasút ablakából kibámulók meredt tekintetét:
vajon mennyivel bölcsebbek ők a görögöknél,
kik az Akadémosz sétányain csevegtek?

Mindig-többet szédületben rohan az emberi nem sebesülő
léptekkel maga végső veszélyére!

Csak kis melegséget kértünk,
De nem Szaharát!

Az ember szükségletei helyett
vágyait kielégíteni
veszélyes cél.

Nagy szerencse, hogy lelkünket nem köti
testünkhöz a gravitáció.

Tükörcsapdák lövik vissza óhajtott arcképeit
tövisglóriásan.

A mítoszok felvonják vitorláikat.

Jegyzeteiből

Azt hiszem, hiába keresitek a hontalanság
Ellenanyagát a kövekben, a fákban –
csak aki másodszor született, tudja, milyen más
a világ – egy nem késő simogatásban.

Félig bevonva zörög az éjben
bordáink zsalugátere;
kinéz a világ a benti éjbe,
zúg a tüdőfák ege –
újholdra áll a szív ormótlan.

Menekülj a könyörülettől!
Dobd el a szánalmat magadtól!
TE légy a jóság!

A megszorításra váró kezek melege
Elolvaszthatna egy jéghegyet.

Az őszi fák között a hold
Üres varjúfészek.

A történelem megbetegít,
majd utána ápol.
Csak a halál-kín(in) gyógyít
meg e váltóláztól.

Ki magyarázza meg már
ez országnyi vak, csodaváró zarándoknak,
merre járnak?

Nem szabad, ki a más által kivívott
szabadságba lép be.
Hiába beszél felállásról, ha a hálától
megroggyan a térde.

Tüzes szeretőnk, forradalom,
álmatlan forgolódsz az éjben,
s mi horkolunk oldaladon?

Minden megváltás csak önmegváltás.
Mindenki maga kell megvívja
egyszemélyes világháborúját.

E hold alatti világra testvériség kéne,
nem ősök s vezérek.
Ne rontsuk magunkat: a gyűlölség
pokoli erőmű.
Egymást rontani akarva se tudnánk,

összenőtt testű ikrek.
Talán e síkon mégis jobb maradni
Krisztusként szelídnek.

Töredékek a nyelvről

Labdázni az Isten terheivel könnyű,
a Mindenséget megváltani,
ám felemelni egyetlen csepp könnyet
bírnak-e a szavak szárnyai?

Hányszor elharaptad nyelved,
hogy egyszer majd megfelelhess!
De lesz-e majd, s lesz-e nyelved?

Óriási anyaméh a nyelv,
a sötétből ő szül a fényre.
Általunk beszél.
Mi vagyunk e belső monológnak
hallható párbeszéde.

A Vízöntő jegyében (részlet)

„Aki maga körül nem talált szeretetre érdemest, az előbb-utóbb az emberiséget választja, sorsát a csillagokkal köti össze, és az igazság és szépség után hite lesz a jóság.”